

УДК 159.923.33:378.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-8437.50.2022-1>

БІЛОЗЕРСЬКА Світлана – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (лана_sun@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9636-1756>

ПРОФЕСІЙНА ТРАНСЦЕНДЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Анотація. Актуальність статті зумовлена тим, що сучасна система освіти України переживає активне реформування з метою підвищення якості освіти, професійної компетентності фахівців педагогічної галузі та мінімізації професійних дефіцитів у них. Усе це передбачає динамічні зміни не лише на рівні структури системи освіти та освітньої діяльності, а й на рівні серйозних змін у плані підходу до формування професійного іміджу майбутнього вчителя. Звернено увагу на необхідність доповнення процесу формування особистості майбутнього педагога ціннісними орієнтирами, одним із яких є трансцендентність. Проаналізовано новий підхід до розуміння важливого орієнтиру професійного становлення майбутнього педагога в сучасних умовах – професійну трансцендентність.

У статті уточнюється, з урахуванням різних теоретико-прикладних підходів у західній та вітчизняній психології, науковий зміст категорій «трансценденція», «професійна трансценденція», «трансцендентний педагог». Професійна трансценденція розглядається як найвища мета професійного розвитку, духовного становлення та саморозвитку, а трансцендентний педагог – професіонал, який прагне розширювати свої можливості, здатний знаходити нові сенси в педагогічній діяльності та за її межами, завжди готовий вирішувати професійні завдання у мінливих умовах.

Проаналізовано ключові цінності освітньої системи (трансцендентні, соціоцентричні, антропоцентричні, національні), які дають змогу створити трансцендентні умови професійного навчання.

Зосереджено увагу на критеріях та механізмах досягнення майбутнім педагогом професійної трансцендентності, які мають транспрофесійний характер. Доведено думку, що духовне в людині сконцентровано, зосереджено у формі трансцендентної позиції, яка стає головною онтологічною характеристикою людини та початковим екзистенційним боком її буття. Засвоєння майбутніми вчителями поряд з іншими професійними цінностями знань про професійну трансцендентність у структурі професійного іміджу дасть змогу побудувати у свідомості ідеальну модель його майбутньої професійної діяльності, яка виступить еталоном, орієнтиром у професійному саморозвитку та духовному самовдосконаленні.

Ключові слова: духовне самовдосконалення, екзистенційні переживання, майбутній педагог, професійна трансцендентність, професійний імідж, професійна діяльність, трансценденція.

BILOZERSKA Svitlana – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Department of Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (лана_sun@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9636-1756>

PROFESSIONAL TRANSCENDENCE AS THE BASIS OF THE PROFESSIONAL IMAGE OF THE FUTURE TEACHER

Abstract. The relevance of the article is defined by the fact that the modern system of education in Ukraine is undergoing an active reformation with the aim of improving the quality of education,

the professional competence of teachers and minimizing the lack professionals in the sphere of education. All this implies dynamic changes not only at the structural level of the education system and educational activities, but also at the level of serious changes in the approach to the formation of the professional image of the future teacher. Attention is drawn to the need to supplement the process of personality formation of the future teacher with value orientations, one of which being transcendence. A new approach to understanding the target orientation of the future teacher's professional development in modern conditions is analysed, i.e. that of professional transcendence.

The article specifies the scientific content of the categories "transcendence", "professional transcendence", "transcendent teacher", taking into account various theoretical and practical approaches in Western and Ukrainian psychology. Professional transcendence is considered as the highest goal of professional development, spiritual formation and self-development, and a transcendent teacher is a professional who seeks to expand their capabilities, is able to find new meanings in pedagogical activity and beyond, and is always ready to solve professional tasks in changing conditions.

The key values of the educational system (transcendent, sociocentric, anthropocentric, national) that allow creating transcendent conditions of professional training are analysed.

Attention is focused on the criteria and mechanisms for the future teacher to achieve professional transcendence, which are trans-professional in nature. The opinion is proved that the spiritual in a person is concentrated in the form of a transcendental position, which becomes the main ontological characteristic of a person and the initial existential side of their being. The assimilation of knowledge about professional transcendence in the structure of the professional image by future teachers, along with other professional values, will allow to create an ideal model of one's future professional activity, which will act as a benchmark, a reference point in professional self-development and spiritual self-improvement.

Key words: *spiritual self-improvement; existential experiences; future teacher; professional transcendence; professional image; professional activity; transcendence.*

Постановка проблеми. Переосмислення підходів до побудови змісту навчального процесу стає пріоритетним напрямом майбутньої професійної діяльності вчителя. Атмосфера, у якій відбувається педагогічна взаємодія, залежить від особистісних та індивідуальних особливостей, педагогічних ціннісних установок, готовності викладача до творчого пошуку в процесі впровадження інновацій у сферу вищої освіти, а отже, успішність підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Необхідність формування нового стилю діяльності майбутнього вчителя, який відповідає завданням сучасного етапу розвитку суспільства, призводить до актуалізації проблем, пов'язаних із формуванням професійного іміджу майбутнього вчителя.

Сучасна ситуація в освітній практиці вищих навчальних закладів дає змогу констатувати загострення суперечностей між вимогами, які висуває сучасне суспільство до професійного іміджу майбутнього вчителя, та практичним значенням його впровадження в освітній процес вищого навчального закладу. Прагнення розв'язати ці суперечності полягає у формуванні уявлення та усвідомлення сенсу професії вчителя як триєдності духовного, соціального та професійного. Якщо говорити про професійне навчання майбутнього педагога, то мета професійної освіти як багатоаспектного і поліфункціонального явища повинна включати духовне становлення як активне внутрішнє прагнення до істини, добра, краси, пізнання всього світу; формування педагогічної культури; гармонійний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових, морально-естетичних якостей. Ігнорування духовного складника іміджу особистості призводить до руйнування педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу як наслідок низького рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Відповідати актуальним вимогам сучасності можливо лише через вихід суб'єкта професійної діяльності за межі власного Я, що втілюється в понятті «професійна трансцендентність». Ставлення студента – майбутнього педагога до трансцендентного набуває найбільшої актуальності саме зараз. Адже «людина за своєю сутністю істота недосконала, вона може стати досконалою тільки у світі трансцендентних цінностей» [12, с. 10]. Саме тому сучасна багатоаспектна культурна традиція поставила проблему професійної трансцендентності як основи формування професійного іміджу.

Таким чином, у світлі виявлених сучасних тенденцій сьогодні актуальним у дослідженні іміджу майбутнього педагога є проблема трансцендентного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових джерелах досить багато досліджень присвячено аспектам професійного становлення педагогів, формуванню професійного іміджу.

У наукових працях М. Боришевського, І. Зязюн, М. Савчина, В. Тригубенко [2; 3; 8; 10] розглядається необхідність усвідомлення педагогами важливості його позитивного образу для ефективності педагогічного процесу. Найчастіше імідж учителя представлено як чинник успішності педагогічної діяльності, як інструмент, ефективне використання якого допомагає будувати стосунки з іншими людьми, суб'єктами педагогічної взаємодії. Великий інтерес викликають роботи вчених, у яких простежується специфіка сприйняття людини іншими в кожній віковій категорії [9].

У дослідженнях, присвячених психологічним аспектам професійного становлення майбутніх педагогів, наголошується також і про самоцінність волі особистості, про необхідність сприяти розвитку її творчих сил і зусиль [7].

Цікавою є наукова позиція Н. Навроцької, оскільки наукове поняття «імідж педагога» трактується з урахуванням комунікативного, культурологічного, аксіологічного, інформаційного, акмеологічного тощо підходів. Ми цілком погоджуємося з дослідницею в тому, що «імідж учителя» – це його цілісний образ як фахівця у своїй галузі, який поєднує у собі внутрішні та зовнішні характеристики та виникає у свідомості інших людей у процесі спілкування з ними» [5, с. 52].

Привертає увагу й трактування А. Апостола, де образ учителя розглядається як ключовий компонент педагогічної іміджології. У цьому контексті автор слушно стверджує, що імідж педагога – це «фактор успіху в професійній діяльності, як інструмент, що допомагає будувати стосунки з оточуючими, як елемент конкурентоспроможності та просування на ринку освітніх послуг» [1, с. 30].

В. Сипченко зазначає, що вища педагогічна освіта є одним із головних чинників формування професійної зрілості вчителя, оскільки суттєво впливає на інноваційну спрямованість педагогічної діяльності, без якої неможливе досягнення високого рівня професіоналізму. На думку вченого, саме вищий педагогічний заклад покликаний розробляти нові методи і технології навчання і виховання, які мають допомогти майбутньому вчителю досягти високого рівня навчання, знань, сприяти власному духовному та професійному зростанню [9].

Новою реальністю пропонує називати імідж дослідник Т. Пархоменко. Процес створення даної реальності цілеспрямовано організований та має чітко визначені параметри. Створювана реальність іноді немає нічого спільного з об'єктивно існуючим середовищем, для якого вона створювалася [5]. Інакше кажучи, це інша реальність, яка передбачає оволодіння екзистенційними навичками (навички, які можна універсально застосовувати протягом усього життя і в різних життєвих контекстах особистості; здатність ставити мету і досягати її (сила волі), самосвідомість/здатність до саморефлексії (усвідомлення, метапізнання)); здатність бути транспрофесіоналом, оволодіння професійною трансценденцією.

Саме ідеальна, трансцендентна сутність має помітне і навіть вирішальне значення як в особистісному, так і професійному житті. Найбільш властивим людині, специфічно людським ставленням є ставлення до абсолютного, трансцендентного. Для сучасної психологічної та філософської антропології важлива думка про те, що людське життя через свою діалогічність стикається з абсолютним, тому що людина через свою унікальність бажає зіткнутися з безумовним, безмежним, трансцендентним виміром. Основними проявами прихильності людини до трансцендентного вважатимуться такі, як релігійне почуття, відчуття власної глибокої укоріненості у бутті, здатність мати у своєму інтелекті те, чого немає і не може бути у формі емпіричного досвіду. Можна погодитися з думкою, що «вся людська культурна творчість, смислові пошуки та дії обов'язково пов'язані з абсолютним або відбуваються під модусом абсолюту» [6, с. 33].

Незважаючи на той внесок, який зробили зазначені науковці, ми розуміємо, що сьогодні нас оточує нова реальність, яка висуває додаткові вимоги до вчителів для їх успішної самореалізації та ефективної професійної діяльності. Це, своєю чергою, зумовлює необхідність доповнення процесу формування особистості відповідними орієнтирами, одним із яких є професійна трансцендентність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато психологів зверталися до поняття трансцендентності (А. Маслоу, Е. Мюньє, В. Франкл, К.Г. Юнг, К. Ясперс), хоча, безумовно, воно бере початок у філософії (І. Кант, Ж.-П. Сартр).

І. Кант намагався розділити два поняття – «трансцендентальне» і «трансцендентне». Останнє характеризує вищі й універсальні об'єкти метафізичного знання: єдине, істинне, добре. І. Кант зазначав, що він називає «трансцендентним знанням будь-яке знання, що стосується не стільки об'єктів нашого пізнання, скільки типів нашого знання предметів, оскільки це знання має бути апріорі» [4, с. 121].

Для І. Канта «трансцендентне» означає усе, що перевершує і виходить за межі можливого досвіду, який лежить за межами людського буття, свідомості та знання: «...принципи, застосування яких залишається повністю в межах можливого досвіду, ми будемо називати іманентним, а ті принципи, які повинні виходити за межі цих меж, назвемо трансцендентними» [4, с. 38]. Філософ прагнув розділити ці два поняття на підставі того, що він розумів під трансцендентним усе, що постає виключно як предмет віри (Бог, душа, безсмертя), а не у форі раціонального знання. Тому термін «трансцендентний» є найточнішим описом надприродного світу. У теології та релігійній філософії поняття «трансцендентне» найчастіше вживається на позначення сфери потойбічного, надприродного. Уважається, що сфера трансцендентного знаходиться поза межами досвідного (тобто емпіричного) знання особистості і вважається для неї недоступною.

Близьким до поняття трансцендентне є поняття «транспраціональне», під яким С. Франк розумів те, що до кінця є незрозумілим і є одночасно раціональним й ірраціональним (буття Бога, світу, душі, людської індивідуальності) [11, с. 198]. Згідно з ідеєю Франкла, особистість пізнає саму себе через трансцендентне [12].

Отже, трансцендентне – це те, що досягає певних горизонтів; його можна розуміти в широкому сенсі як «потойбічне». Це та межа, яка розділяє дійсність на дві іпостасі: природну і надприродну. З іншого боку, трансцендентне – це те позачуттєве, що набуває певного значення через свою значимість для нашого «Я». Тобто ми переживаємо трансцендентне, переживаємо його досвід.

Зрозуміло, що трактування цього явища суттєво відрізняються серед учених (які не бачать у ньому нічого містичного) і, наприклад, серед релігійних мислителів (які відкидають як неможливу саму спробу редукції трансцендентальних понять до наукових), але є й спільне: визнання існування джерела мудрості та знання; трансцендентність за межами людської свідомості; підкреслення її недоступності для людини в безпосередньому досвіді.

Слідуючи ідеям А. Маслоу, можна сказати, що «до вищих, інтегративних, цілісних рівнів людської свідомості, поведінки та відносин відноситься трансценденція, це кінцева мета, ... знайти самого себе, інших людей, зрозуміти щось важливе, ключ до пізнання тасмниць людського вигляду, природи...» [15, с. 155]. На його думку, трансценденція є найвищою формою метамотивації людини, її найвищою потребою та проявом «чутливості до того, чого вимагає від неї реальність, що лежить за межами її психічного світу» [15, с. 144].

У сучасній психології найбільш відомі феномени самоактуалізації, саморозвитку, самореалізації, самотрансценденції (self-transcendence), але це не тотожні поняття. Самотрансценденція займає вище становище у ієрархії людських потреб порівняно із саморозвитком і самоактуалізацією, а самореалізація пов'язана із самоствердженням, самовираженням і самопроявом особистості.

Особистісний образ світу майбутнього вчителя формується через систему універсалій: синтез власного «Я» з певною загальною абстрактною «високою» ідеєю. Відсутність спільних ідей і цілей призводить до зниження установок. Адже трансцендентна людина розуміє необхідність власного морального, естетичного, етичного, духовного, душевного збагачення як «для себе», так і «для інших», щоб подолати егоїстичне Я; бути незалежною від людської злості, невігластва, незрілості; піднятися над роз'єднуючим націоналізмом, патріотизмом та етноцентризмом. Становлення, розвиток і виховання педагога-професіонала неможливі без усвідомлення особистісного образу «Я».

У розвитку вчителя вміння вчитися все життя є основною пріоритетною характеристикою діяльності, усвідомлення ним своєї місії служіння. Якщо вчитель має намір залишатися в професії якомога довше, він усіма можливими засобами прагне розширити сферу своєї діяльності, не зводячи її до непохитних професійних цінностей у вигляді уроків і оцінок. Чим більше організація його професійної діяльності і «звичайне» життя відрізняються один від одного, тим довший шлях професійного розвитку він зможе пройти, зазнати більше змін і стати кращим професіоналом у вибраній діяльності.

Якісні зміни ціннісних орієнтацій майбутніх учителів відбуватимуться значно інтенсивніше, якщо цілеспрямовано формувати їх у процесі підготовки до професійної діяльності.

Для нашого дослідження важливим є те, що розроблення моделі формування професійного іміджу, визначення його головної мети та принципів цілком залежать від орієнтації на певну освітню систему, що ґрунтується на властивих їй цінностях. Серед освітніх систем найбільш розповсюдженими є такі:

1. Система, що заснована на трансцендентних цінностях й спрямована на наближення вихованців до абсолютної цінності – найвищої істоти. Основна увага приділяється таким цінностям, як душа, безсмертя, віра, надія, любов. Земні цінності розглядаються як тимчасові та другорядні.

2. Система, що заснована на соціоцентричних цінностях та спрямована на позитивне ставлення до всіх людей незалежно від соціального стану, національності тощо. Базові цінності – свобода, рівність, праця, мир, солідарність, злагода, творчість. Істотним недоліком такої системи є космополітична розмитість, абстрактність. Свобода для одного може бути несвободою для іншого.

3. Система, що заснована на антропоцентричних цінностях і спрямована на піднесення індивідуальності у структурі людських цінностей: спільнота індивідумів, де кожен розвивається на основі самовиявлення. Ключові цінності: самореалізація, автономність, індивідуальність. Існує загроза перетворення вищої цінності на егоїзм.

4. Система, що заснована на національних цінностях. Така система виховання втілює позитивні елементи попередніх, ґрунтується на засадах родинного виховання, ідеях і засобах народної педагогіки. У даній системі вихованці мають доступ до інших систем цінностей, вона допомагає оволодіти системою гуманістичних цінностей, підготуватися до життя у соціально-культурному просторі [10].

Отже, цілеспрямованість професійної підготовки педагогів полягає, перш за все, в орієнтації на інших людей і тільки потім на себе, а потім на предмет. Гуманістична спрямованість у структурі особистості майбутнього вчителя має домінувати над предметом. Варто зазначити, що саме професійні знання вчителя стають основою для педагогічної діяльності. Однак професійні знання повинні бути обов'язково пов'язані з певним набором особистісних якостей педагога: людяністю, толерантністю, доброзичливістю, комунікабельністю, натхненністю, чуйністю, коректністю, тактовністю, самокритичністю, постійним прагненням до самовдосконалення та бажанням бути корисним.

Під час аналізу професійного навчання майбутнього вчителя необхідне подолання технологічних та технократичних міфів, коли професіоналізм розглядається як оволодіння, насамперед, новими технологіями навчання, більше значення мають мотиви професійної діяльності, ціннісні орієнтації та смисли діяльності.

Проблема професійного іміджу – це також і проблема ідеалу, проблема того типу людини, в образі якого втілено бажання професійної досконалості. Е. Фромм стверджує, що людина повинна мати ідеали та прагнення до чогось поза межами фізичного задоволення: «Немає такої людини, у якої не було б релігійної потреби – потреби в системі орієнтації та об'єкті служіння...» [14]. Вирішення даної проблеми пов'язано з розвитком здатності до трансцендування – здатності до подолання власної обмеженої суб'єктивності і до досягнення цілісності Я. Зміст трансцендентного полягає у тому, що суб'єкт пізнає не тільки те, що є в його свідомості та здобуто досвідом, а й те, що знаходиться за їх межами; результат пізнання транслюється об'єктам зовнішнього світу спеціально організованою суб'єктивною активністю.

Вищесказане дає змогу визначити механізми професійної трансцендентності, яка є структурним компонентом професійного іміджу педагога. Основними елементами системи виступають:

1. Навчання та цікавість, що забезпечують активність майбутнього педагога у пізнанні нового у професійній діяльності.

2. Проективна спрямовуюча поведінка і толерантність до невизначеності, що дають змогу педагогу бути стійким у різноманітних ситуаціях мінливого світу та професійної діяльності.

3. Інтелектуальна лабільність, що лежить в основі гнучкого реагування та здатності працювати в умовах багатозадачності.

4. Антиципаційна спроможність, інтуїція, прогностична компетентність, що забезпечують оволодіння перспективою професійного майбутнього та можливість здійснення його прогностичного моделювання.

5. «Міждисциплінарність» як здатність синтезувати різноманітні знання, необхідні для здійснення педагогічної діяльності. Оволодіння знаннями сприятиме розвитку «академічної зрілості» як психологічної категорії, яка є однією з фундаментальних здатностей особистості студента; його ціннісно-орієнтованого ядра успішної підготовки до майбутньої спеціальності.

Аналізуючи механізми професійної трансцендентності неможливо залишити поза увагою важливість духовного самовдосконалення. Як наголошує М. Савчин, «самовдосконалення особистості полягає насамперед в оволодінні духовними здатностями і автентичними сенсами життя людини. Це також означає, що у природі людини є утворення, які не піддаються безпосередньому впливові соціуму, культури, бо вони «байдужі» до цього» [8, с. 38].

Духовність є екзистенціальною характеристикою майбутнього вчителя, тим власним атрибутом, який дає йому почуття власної цілісності, інтегрованості. Духовність у нашому земному та людському світі походить із чеснот і є проявом різних вимірів віри, надії та любові. Дух звертається до вищих сил, бо «Бог Дух». Дух звертається до особистих смислів і певних цінностей, до трансцендування, тоді як душа тягнеться до трансцендентального. Духовність – це не лише «мистецтво жити», а й проходження маленькими кроками через моменти чарівної рівноваги між трансцендентним і трансцендентальним. Це інша якість нашої взаємодії з іншими людьми, трансцендентне обґрунтування істинної взаємодії, яка можлива, але не завжди реальна.

Для аргументації такого розуміння можна покластися на трактування Е. Фромма [14] про духовну сутність людини, яка усвідомлює цінність життя, та міркування К. Юнга [13] про наявність для нашого спільного Я якогось постійного центру (істинного Я), внутрішнього, духовного, трансцендентного, що існує за межами нашого пізнання і розуму, з якого воно «повертається» в поле пізнання.

К. Юнг, наприклад, описує його як специфічну конструкцію для вираження сутності, яка не піддається пізнанню, яку ми не можемо вловити і зафіксувати як таку, оскільки вона, за його визначенням, виходить за межі нашого розуміння. У цій сутності кореняться витoki всього нашого душевного життя, і найвищою і кінцевою метою людини є, мабуть, прагнення до неї [13].

Духовне самовдосконалення нерозривно пов'язано із саморозвитком, який визначає здатність перетворювати власну життєдіяльність на об'єкт практичного перетворення, керуючи її тривалістю. Будучи глибинною основою розвитку діяльності особистості, даний процес активно трансформує самого вчителя і, як наслідок, його професійну діяльність. Це можливо тоді, коли відбувається розвиток особистості в професії у духовно орієнтованих подієвих спільнотах, у процесі існування яких є активність у його діяльності.

Дуже важливо, щоб студент сформував власну думку, а не відтворював думку викладача. Сьогодні основною технологією навчального процесу має стати технологія багатовимірного трансцендентного індивідуального пізнання на основі прямого знання. Це можна виразити такою схемою (рис. 1).

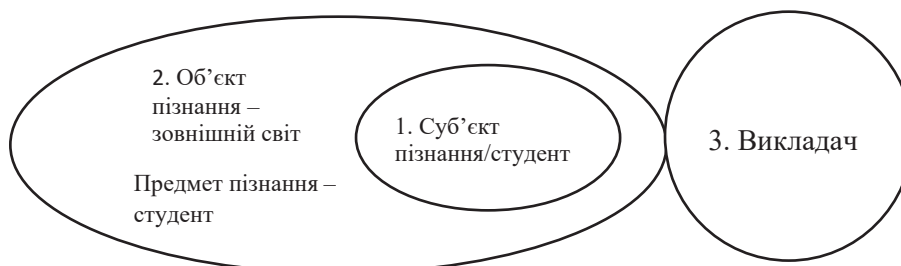

Рис. 1. Технологія трансцендентного пізнання

Викладач може лише спостерігати збоку (тактика стороннього спостерігача) за ходом навчального процесу студента, своєчасно допомагаючи йому самостійно виходити з глухих кутів і пасток, у які він час від часу потрапляє через свою недосвідченість. Так духовно набута

особистісна якість наповнюється як позитивним індивідуальним, так і духовним змістом. А це вже набуття шляху істинного сенсу життя, пов'язаного з виходом за межі вузьких меж свого Я, служінням іншим людям, суспільству.

Це принципово нова парадигма освіти. При цьому студент має почуватися природною і гармонійною частиною єдиного цілого – Творіння і самого Творця, коли суб'єкт і об'єкт пізнання об'єднані в одне ціле. Людина пізнає світ через себе. У даному випадку з викладачем-спостерігачем (консультант, наставник) як об'єкт пізнання, так і суб'єкт (студент) вступають у контакт зі своєю індивідуальною здатністю відчувати знання, забезпечується повне з'єднання всіх сторін. Метою навчання є досягнення результату, коли студент не лише думає, а й сам відчуває «природну і гармонійну частину єдиного цілого – Творіння». Сюди входить трансцендентність студента, вона стає його індивідуальною властивістю пізнання.

Звідси, має бути зрозуміло, що недостатньо просто наблизитися до кордону між вимірами, щоб мати можливість і здатність свідомо координувати та керувати навчальним процесом. Завдання ЗВО – створити трансцендентні умови навчання. Причому реалізація цієї можливості не означає емоційних переживань, чуттєвого досвіду чи астральних бачень. Організація та реалізація цього процесу передбачає конкретні скоординовані дії обох сторін.

При цьому слід зауважити, що критерії досягнення професійної трансцендентності повинні перетинатися із сучасними вимогами до педагогів:

1. Активність в освоєнні нових технологій, засобів, методів, орієнтирів власної професійної діяльності.
2. Ефективне, без шкоди для якості, а часто – з виходом на більш високий рівень професійної діяльності, подолання невизначеності та мінливості зовнішнього середовища.
3. Гнучке реагування на будь-які зміни соціально-економічної та професійної ситуації.
4. Передбачення трендів і змін, а загалом – попередження та прогнозування майбутнього.
5. Уміння синтезувати знання із різних галузей, сфер професійної діяльності.

У кожен момент свого життя людина протистоїть світу, займає певну позицію як у відношенні природного і соціального оточення, зовнішнього середовища, так і до власного внутрішнього світу, виявляє інтегральне, властиве тільки їй ставлення до різних проявів свого життя [12]. Можна виділити, наприклад, рефлексивну позицію, що становить вагому характеристику професійної свідомості; особистісну позицію, яка виражає ставлення до власного буття у цілому, що виникає з чутливості до його різних боків як домінуючого інтересу, як певної цінності; насамкінець, трансцендентну позицію – вихід людського життя за власні межі. Наявність даної позиції передбачає втілення деякої цілісності, на чому й ґрунтується існування даної позиції. Зі сказаного слідує, що від ступеня володіння власною цілістю (екзистенційним переживанням) залежать можливості людини у виборі позиції.

Особливим проявом трансцендентної позиції (або відсутності останньої) є педагогічна позиція, оскільки вона базується на досвіді. Переживання існування іншої людини тут персоніфікується і співвідноситься з переживанням власної рівності (нерівності) з нею, як процес прийняття рішення про вплив на неї, про дозвіл такого впливу, що виправдовується саме екзистенційними переживаннями. Насправді, зайняти педагогічну позицію по відношенню до кого-небудь – це прийняти рішення вплинути на нього, навчати його через цей вплив доцільної поведінки, тобто стати для цієї людини носієм мети, сенсом життя. Учитель є повноцінним суб'єктом діяльності, носієм істини, який орієнтується на співпрацю з учнем, визнання принципової особистісної еквівалентності та спільної творчості, коли за учнем визнається право на власну позицію, яка, звичайно, має бути обґрунтованою. Учитель, використовуючи свій досвід і знання, звертає увагу на його слабкі боки, але він принципово поважає думку учня і, якщо необхідно, вносить корективи у власну позицію.

Отже, духовне в людині сконцентровано, зосереджено у формі трансцендентної позиції. Без такої позиції людина відмовляється від власної сутності, живе не своїм, а чужим життям. При цьому в її психологічному просторі місце духовності як розкриття людської сутності займає переживання екзистенційного потенціалу, спрямованого на досягнення певного результату.

Людина пізнає абсолют у символі (міфі), саме символ робить абсолютно реальним те, що дає можливість зайняти відповідну трансцендентну позицію. Такі міфи потрібні людині для досягнення трансцендентного досвіду. Вони несуть у собі величезний заряд психічної енергії, наповнюють змістом життя людини, роблять людину сильною, здатною витримати будь-які

випробування. Таким чином, трансцендентальний досвід пов'язаний із зустріччю з абсолютним, безмежним, неосяжним, поза межами людських відчуттів. Усе людське життя, сам образ людини у світі є її зверненням до трансцендентного, яке стає головною онтологічною характеристикою людини та початковим екзистенційним боком її буття.

Осягаючи трансцендентне, ми усвідомлюємо здатність вийти за межі своєї обмеженості і піднятися до висот «незбагненого», «граничного». Поза цим буття людини стає проблематичним, уразливим та нестійким.

Отже, трансцендентний педагог перебуває у постійному вдосконаленні, у пошуку, захопленій предметом викладання, причому важливо не блищати ерудицією перед учнями, а знаходити дедалі нові знання, що допомагають йому вирішувати разом із дітьми їхні проблеми.

Висновки. Професійна трансцендентність за своєю суттю є найвищою метою професійного становлення; власне процес досягнення цієї мети і є професійна трансценденція. Нейропсихологічні основи та індивідуально-психологічні особливості особистості майбутнього вчителя, що забезпечують потребу та дії з досягнення професійної трансцендентності, полягають у трансцендентному мисленні та трансцендентних властивостях особистості.

Професійна трансцендентність означає вихід за межі своєї професійної суб'єктності, розкриття свого індивідуально-особистісного потенціалу у професії та поза нею, розширення своїх можливостей, уміння знаходити нові сенси в педагогічній діяльності та за її межами, бути готовим вирішувати професійні завдання у мінливих умовах.

Заперечення суб'єктом трансцендентного параметра професійного іміджу призводить до його реалізації лише в об'єктивній професійній реальності, професійній байдужості, професійній відстороненості, втрати сенсу свого професійного життя.

Література

- Апостол О.** Професійний імідж викладачів закладів вищої освіти як проблема педагогічної теорії та практики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2019. Вип. 72. Т. 1. С. 27–31.
- Боришевський М.** Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с.
- Зязюн І.** Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* : польсько-український журнал. Ченстохова ; Київ: АЖД, 2006. VIII. С. 105–115.
- Кант І.** Критика чистого розуму. *Юніверс.* 2000. URL: http://aps-m.org/wp-content/uploads/2017/03/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf.
- Навроцька М.** Розвиток професійного іміджу педагога в системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2019.
- Петрушенко В.** Епістемологія як філософська теорія знання. Львів, 2000. 147 с.
- Савчин М.** Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2000.
- Савчин М.** Методологічні орієнтації у дослідженні проблем особистості. *Психологія особистості.* 2019. С. 37–45.
- Сипченко В.** Роль педагогічного університету у формуванні професіоналізму вчителя. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки».* 2008. Вип. 136. С. 51–54.
- Тригубенко В.** Формування гуманістичних цінностей особистості – сутність педагогічного процесу. *Освіта і управління.* 1999. Т. 3. № 3. С. 35–40.
- Філософія.** Словник термінів та персоналій. Київ : КВІЦ, 2020. 274 с.
- Франкл В.** Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Київ : Клуб семейного досуга, 2019. 160 с.
- Юнг К.** Дух та життя. Київ, 1996. 551 с.
- Fromm E.** The sane society. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1955.
- Maslow A.** Toward a psychology of being. 3 edition. 2019. 320 p.

References

- Apostol, O.** (2019). Profesijnnyi imidzh vykladachiv zakladiv vyshchoyi osvity yak problema pedahohichnoyi teorii ta praktyky. [Professional image of teachers of higher education institutions as a problem of pedagogical theory and practice]. *Scientific journal of the M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 05. Pedagogical sciences: realities and prospects.* Issue 72 (Volume 1) [in Ukrainian].
- Boryshevskiy, M.** (2010). Doroha do sebe: Vid osnov subyektynosti do vershyn dukhovnosti [The road to oneself: From the foundations of subjectivity to the heights of spirituality] : a monograph. Kyiv : Akademyvday [in Ukrainian].

- Ziaziun, I.** (2006). Protsesy modernizatsiyi suchasnoyi pedahoihchnoyi osvity v Ukrayini. *Profesiynna osvita: pedahohika i psykholohiya* [Modernization processes of modern pedagogical education in Ukraine. Professional education: pedagogy and psychology]: Polish-Ukrainian journal. Częstochowa. Kyiv: AJD, VIII [in Ukrainian].
- Kant, I.** (2000). Krytyka chystoho rozumu [Critique of pure reason]. Universe. URL: http://aps-m.org/wp-content/uploads/2017/03/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf [in Ukrainian].
- Navrotska, M.** (2019). Rozvytok profesiynoho imidzhu pedahoha v systemi pislyadyplomnoyi pedahoihchnoyi osvity [Development of the professional image of a teacher in the system of postgraduate pedagogical education] : dissertation ... candidate ped. sciences: specialty 13.00.04. Ternopil [in Ukrainian].
- Petrushenko, V.** (2000). Epistemolohiya yak filososfska teoriya znannya [Epistemology as a philosophical theory of knowledge]. Lviv [in Ukrainian].
- Savchyn, M.** (2019). Zdrovovya lyudyny: dukhovnyi, osobystisnyi i tilesnyi vymiry [Human health: spiritual, personal and physical dimensions] : monograph. Drohobych : PP “Posvit” [in Ukrainian].
- Savchyn, M.** (2019). Metodolohichni oriyentatsiyi u doslidzhenni problem osobystosti. Psykholohiya osobystosti [Methodological orientations in the study of personality problems. Personality psychology]. Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian National University [in Ukrainian].
- Sypchenko, V.** (2008). Rol pedahoihchnoho universytetu u formuvanni profesionalizmu vchytelya [The role of the pedagogical university in the formation of teachers’ professionalism]. *Papers of Cherkasy University. Series: Pedagogical sciences*. Vol. 136. Cherkasy [in Ukrainian].
- Tryhubenko, V.** (1999). Formuvannya humanistychnykh tsinnostey osobystosti – sutnist pedahoihchnoho protsesu. *Osvita i upravlinnya* [The formation of humanistic values of the individual – the essence of the pedagogical process. Education and management]. Vol. 3. No. 3 [in Ukrainian].
- Filosofiya** [Philosophy] (2020). A dictionary of terms and personalities. Kyiv : KVITS [in Ukrainian].
- Frankl, V.** (2019). Liudyna v poshukakh spravzhnioho sensu. Psykholoh u kontstabori. Man in Search of True Meaning. A psychologist in a concentration camp. Kyiv : “Book Club “Family Leisure Club” [in Ukrainian].
- Fromm, E.** (1955). The sane society. New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Maslow, A.** (1998). Toward a psychology of being. N.Y., Wiley, 3 edition.